

Leniencies for the Aguna

Aguna, Doing Everything for Her and Extending this Concept

March 1, 1998

1) Being lenient in the halachos of aguna

שו"ת רב"ז חלק ז סימן כה

שאלת ממני אודיעך דעתי על ענין ג' יהודים שנהרגו בין בלוגראדו ובין בודון אם נשותיהם מותרות לינשא אם לאו ואמרת שנפל מחלוקת בין חכמי סאלוניקו יצ"ו בזה ושדעתך לאסור וכתבת ראיות ולומר דלית מששא בהאי סהדותא והראת לזה פנים כפי עיוןך אבל מדברי המתירים וראיותיהם לא כתבת דבר ויפה עשית כי חי נפשי אפי' שלא היה נמצא שום ספר מתוך קונטרסים מעכ"ת הייתי מתיר העגונות האלה ויהיה חלקי עם המתירין ולפיכך צריך אני להאריך בראיות להתיר ולדחות ראיותיך אשר כתבת לאסור בדרך משא ומתן שמימי לא אמרתי קבלו דעתי ואע"פ שלעולם דרכי לבא בקצרה לברר הדברים היטב אבוא בארוכה וזה נוסח העדיות בא לפנינו ר' צבי והעיד בפ"ע ח"מ איך עבר מפה בחור אחד בשם יצחק בר שמשון מדרי בודאן והגיד לי על דבר איך רגלי אחד א"ל לבחור הנז' יצחק שאותו הרגלי עצמו יצא עם חבריו רגלים אחרים תוך ספינה אחת שקורין אותו בלשון ישמעאל נאספו יצא הוא וחבירו תוך הספינה הנז' מתוך פה העיר בלוגראדו ללכת בדרך בודון וכנסעם מפה העיר הנז' נתחברו עמהם שלשה יהודים והלכו אתם והיה בלכתם עמהם ויחשבו עליהם רעות בלבבם ויתנכלו עליהם להמיתם לומר שיש להם ממון רב ונכנסו בדמיהם ואח"כ פשטו את כתנתם אשר עליהם ולא נמצא אתם עד אלפים לבנים פחות או יותר והגיד הרגלי הנז' ליצחק הנז' לפי עדות רבי צבי הנז' כי אם היו יודעים הוא וחביריו שאין להם ממון רב כי מעולם לא היו נושאים ידיהם מטוב עד רע להכותם ולהרוג שלשה יהודים על לא חמס כי חשבו שהיו סוחרים גדולים כי זאת היתה הכוונה כי הושמו דמים בחיקם ע"כ עדות ר' צבי בר אליקים הנז' שכך שמע מפי הבחור יצחק הנז' שהעיד כדברים האלה מפי הרגלי וכה"ר חיים במה"ר פנחס תנצב"ה העיד בפ"ע ח"מ איך הוא היה עובר כנגד הקארוסארה שיש פה העיר והיתה השמועה גדולה תוך פה העיר בלוגראדו איך באו ליסטים על ג' ספינות ומהם נהרגו ומהם נמלטו ובעוברו הר' חיים הנז' כנגד השער הנז' ראה ישמעאלים שואלים זה לזה ובתוכם רגלים מבאי בודון שהיו יושבים על מושבי הקרוסארה הנז' בפתח ושאל הנבון הר' חיים הנז' לרגלים הבאים מבודון אם אמת אתם הבאים מה ששמעתי אומרים שבאו לסטים על שלש ספינות ותפסום והרגום ולא שאל בהם יותר מזה והשיבוהו אמת שבאו לסטים על ספינה ג' מרגליים והיו עמהם ג' יהודים שיצאו מפה בלוגראדו תוך ספינתם והג' יהודים נהרגו אמת ואמת לזה אין ספק כי ירדו מהספינה ללקוט ענבים תוך הכרמים שהיו על הדרך ושמה באו עליהם הליסטים ומשם מי נהרג ומי נמלט מהרגליים אבל היהודים נהרגו שלשתם ה' ינקום דמם ולפי תומם אמרו אותם הרגליים להנבון ה"ר חיים הנז' הנז' כי יהודים על לא שאל להם בעבורם כי לא שאל רק סתם בעד הספינות וכך אמרו לו מאליהם ומעצמם שהג' יהודים נהרגו ומקצת הרגליים נהרגו ומקצת נמלטו והפלטים הרה נסו לדרכם למעלה מבודון על הארץ וזהו עדות הר' חיים הנז' שכך שמע מפי הרגליים הבאים הנז' והיה זה יום ה' ט' לכסלו שנת הש"ז פה בלוגראדו וקיים משה בר בנימין ז"ל יאודה בר דוד ז"ל מודה אני חיים בכ"ר פינחס במסירת הקולמוס ציוה לחתום הר' יוסף בכר יעקב הלוי. עוד בזה היום יום ה' בשבת ט' לכסלו שנת הש"ז לפרט בא לפנינו הר' דוד בר דוד והעיד גם הוא בפנינו עדים ח"מ איך שמע שהיו אומרים איך באו לסטים על ג' ספינות והלך אצל הרגליים הבאים מבאי בודון ושאל מאתם אם היה אמת ששלש ספינות נתפסו מלסטים ונהרגו והשיבו לו הרגליים מן הבאים אמת ואמת ובלשון ישמעאל טאין טאין הספינה האחת מהרגליים ההולכת מפה בלוגראדו וג' יהודים עמהם אותה הספינה לבדה קצת הרגליים נהרגו וקצת נמלטו והיהודים אמת ואמת נהרגו ברדתם על הדרך ללקוט ענבים מהכרמים ושמה נהרגו וכך שמע הר' דוד הנז' מפי הרגליים הבאים הנז' וזהו עדותו ביום הנז' וכתבנו והתמנו פה בלוגראדו ושריר וקיים משה בנימין יאודה בר דוד ז"ל מודה אני דוד בר דוד במסירת הקולמוס צוה לחתום כר' יוסף בר יעקב הלוי מק"ק שלום. במותב תלתא כחדא הוינא אנחנא ב"ד כד אתו קדמנא סהדיא אליך צבי בר אליקים אשכנזי וה"ר חיים בכמה"ר פינחס והר' דוד בר' דוד ואסהידו על חתימת ידיהן ואשרנוהי וקימוהי כדחזי וקיים יוסף בכ"ר יצחק נ"ע דיין. יוסף בכ"ר שלמה בינ"ה דיין. יוסף בכ"ר דניאל בודון דיין. בפ"ע ח"מ אנחנו ק"ק בלוגראדו איך בא לפנינו עדות ברורה שנהרגו ג' יהודים תוך ספינת הרגלים כמו שיראה לעיני העדה ולכן אנחנו ק"ק יצ"ו הנז' מעידים עדות ברורה איך מאותו זמן יום רשום בתוך הכתב ט' באב יהפכהו ה' לששון ולא נהרגו שום איש אחד מתוך היהודים רק אלו הג' יהודים הנז' הנז' שנהרגו ואנו מעידים על נשמתנו שהג' יהודים הנז' שהעידו בפנינו שנהרגו תוך הספינה מהרגליים כנראה בעיניכם הם אותם השלשה יהודים שיצאו מפה עם הרגליים הנז' יום ט' באב ונכנסו תוך הספינה מרגליים הנז' כנז' והם היו דוד ק' יוסף ערבתו ור' מנחם בר משה עזרא לוי ובחור ג' נער שהגיד לנו שהיה גיסו של מתתאי יוסף הקצב ושעמד בסופיאה עם גביר ואלו היו אותם שאנחנו יודעים בשפה ברורה שיצאו מפה בלוגראדו עם ספינת הרגליים וכתבנו והתמנו היום יום ו' י"א לכסלו ש' הש"ז לפרט ושריר וקיים חיים בכר פנחס נ"ע. דוד בר דוד נ"ע. יוסף בכר דניאל באדון. משה בכר יעקב. יאודה בר דוד ז"ל. עכ"ל העדויות: תשובה תחילה יש לדקדק. (א) אי הדרין אנפי דאסורא משום חומרת אשת איש או אנפי דשריותא משום עיגונה דאיתתיה. (ב) תו אי הדרין אנפי דשריותא אפי' אגופא דסהדותא או לא. (ג) תו אי פסקינן הילכת' ככתראי דלא בעו דלימא וקברתינו בגוי המסל"ת או כקמאי דבעו דלימא מת וקברתינו. (ד) תו אם הגוי יאמר הרגתי את פ' אם משיאין את אשתו על פיו או לא. (ה) תו אם ישראל מעיד מפי גוי המסל"ת נאמן או לא. (ו) תו גוי המסל"ת ואיתיה קמן אי צריך לדיוקי סהדותא לברורי מילתא או לא. (ז) תו

אי איכא מששא בהאי סהדותא כיון שאין מזכירין שמם ולא מכירים אותם. (ח) תו אי דמי נ"ד לשעת מלחמה או רעבון ואמר הגוי בדדמי או לא. (ט) תו אם יש הכחשה באלו העדויות או לא. (י) תו אם יש לחוש דהנך אזיל לעלמא והני דאסהדי עליהו אחרניי נינהו הרי לך י' דברים דאיכא לעיוני בהו בנ"ד ואע"ג דאכתי איכא דקדוקי אחריתי הכל יתבאר באר היטב אגררא דהני בס"ד. תנן בפ' האשה אין מעדיין וכו' ואפי' ראוהו מגויד וצלוה והחיה אוכלת בו וכו' נפל למים שאין להם סוף וכו' מהני מתניתא וממה דאתמר עליהו בגמ' משמע דאזלינן בתר אנפי דאיסורא משום חומרת א"א ולא מקלינן מידי משום עיגונא וגרסינן נמי בירושלמי ראוהו מגויד אני אומר בחרב מלובנת נכוחה וחיה וצלוה אני אומר מטרונית עברה עליו ופדאתו וחיה אוכלת בו אני אומר נסים נעשו לו כדניאל וכו' אלמא חיישינן לחששות רחוקות ותלינן בכל דהו להחמיר ולא הדרינן אנפני דשריותא ואילו התם משמע איפכא דתנן אפי' שמע מן התנוקות וכו' ותנן מעדיין לאור הנר ולאור הלבנה ומשיאין ע"פ בת קול ומעשה באחד שעמד על ראש ההר וכו' מכל הני מתניתא ומכל הנך עובדי דמייתי תלמודא עליהו משמע בהדיא דהדרינן בתר אנפני דשריותא ותלינן בכל דהו להקל משום עיגונא דאיתתא וצריך לתרץ דהנך מתניתא דלעיל ומה דאתמר עליהו כיון דליכא סהדי דמית משו"ה אזלינן בהו לחומרא אבל הנך מתניתא דאיכא סהדותא דמת מקלינן בסהדותא משום עיגונא דאיתתא ותלינן בכל דהו להקל ונאמר דקושטא קאמר דמית משום חומר שהחמרת עליה בסופה וטעמא דמילתא דכיון דספיקא נפל בגופה דעובדא מוקמינן ליה אחזקת חי אבל כשיש עדות מיהא דמית איתרע חזקת חיותיה והדרינן אנפני דשריותא משום עיגונא דאיתתא **תדע שכתב הרמב"ם ז"ל בתשובה זו"ל וכל אלו הדברים חוזרים אל עקר אחד והוא שאין מדקדקים בעדות אשה עגונא וכל המחמיר וחוקר בדברים אלו לא יפה עושה ואין רו"ח נוחה הימנו שעיקר תקנתם הקלו משום עיגונא דאיתתא עכ"ל** ועדיין אכתוב לקמן השאלה והתשובה בע"ה. וז"ל הרא"ש ז"ל בתשובה על מעשה אותו תלמיד שמו ר' אשר וכתב כל הנך עובדי שבתלמוד אח"כ כתב וז"ל מכל אלה המעשים יש לידע שהרבה הקילו חכמים בעדות אשה משום עיגונא כמעשה הראשון וכו' ולא הווקאו ב"ד לחקור מן הנכרי אם היה אותו יהודי שנתלוה עמו כי שמא אותו יהודי הלך לו ושוב נתלוה אחר עמו עכ"ל ועיקר טעמו של דבר שמתוך חומר שהחמרת עליה בסוף הקלת עליה בתחלה משום דאשה דייקא ומינסבא וכ"כ בתשובה שלמעלה ממנה וכן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר עכ"ל. וז"ל מוהר"י קולון ז"ל סי' קנ"א ברוך אתה כי תלך בדרך טובים רז"ל אשר כמה וכמה חשו לעיגונא דאיתתא וכמה קולות הקלו בה מפני טעם זה וכן הדורות הבאים אחריהם זה אח"כ חזרו בצדדין וצדדים בשריותא דאיתתא כאשר בא בשאלה הזאת וגם אתה צדדת צדדין וטעמים נכוחים וישך כחך אריה עכ"ל. הרי אתה רואה בעיניך דכל חכם וכל מורה צריך לבקש צדדים להתיר דהוי כמקום סכנה דאי לא סמכת אהני לא תשכח אחרניי ותני ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבים ונותנים אע"פ שאין מכירין ופירש"י ז"ל שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ואפשר דמהאי טעמא נמי איפסיקא הילכתא כמאן דאמר אין בודקים עדי נשים בדרישה וחקירה אע"ג דלפעמים אית בהו דיני נפשות וכל המבקש אומדנות ודקדוקים להחמיר ולאסור לעגן את האשה אין רו"ח נוחה הימנו...

שו"ת רדב"ז חלק ז סימן כו

שאלת ממני אודיעך דעתי במחלוקת גדולה שנפלה בין רבני קנדיא בהיתר אשה עגונא וגופא דעובדא הכי הוה בב' יהודים שהיו הולכים בספינה ונשברה הספינה ובא אחד מהם והעיד על חבירו וזה נוסח עדותו כפי מה שכתבו משם ח' לח' אדר רח"ץ ליצירה בא אצלי ר' שבתאי כהן בר יהודה בשפירלו מרמימו והעיד בתורת עדות איך בהיותו באקשיאיה שמע לנכרי מסל"ת שהיה מספר שבירת ספינה פראנקי והיה מספר ג"כ מה שאירע לאנשים שהיו תוך הספינה הנז' מי נטבע ומי ניצול ובתוך כך אמר איך שמע לו שהיה מספר ואומר איך סוחר אחד שמו סיסמונדו הוציא פונילו א' והרג את משה קולפטי יען שרצה משה הנז' כשנפל לים כשנשברה הספינה של פונקין הנז' לרכוב על הקרש שהיה סיסמונדו הנז' עליו וע"כ הרגו. עוד העיד שבתאי הנז' איך ראה את משה קולפטי הנזכר כשנשברה הספינה שנפל בים ולא ראהו שעלה ע"כ עדותו:

תשובה ראיתי בעלי תריסין ובידים קונדריסין אצים ורצים לקראת מלחמתה של תורה מערכה מול מערכה בחמה שפוכה וקשת דרוכה זה אומר ככה וזה אומר ככה וזו היא דרכה ערוכה בכל ושמורה מיום אשר באו ימי הרעה והיתה רק זועה ובין שמועה וכל אחד אומר אני קולע אל השערה יחטיאו ויניאו כל בעלי סברא בדבר ועל כן יצא משפט מעוקל ואת כל הישרה יעקשו ותהי האמת נעדרת וע"כ נתתי אל לבי לברר וללבן הדברים אשר באו בשאלה למען ירוץ קורא בו. ראשונה אי מחייב איניש לאהדורי אנפני דשריותא משום עיגונא דאיתתא או אנפני דאיסורא משום חומרת אשת איש אפילו בגופא דעובדא. תו אי פסקינן כקמאי דבעינן שיאמר קברתיו או כבתראי דלא בעו שיאמר קברתיו. תו אי איתיה קמן נכרי מסל"ת אי בדקינן ליה לסהדותיה לברורי מילתא בגוונא אחרניא או דילמא לא בדקינן. תו אי עדיף נכרי מסל"ת מעבד ושפחה או לא. תו אי סמכינן האי דאיכא תרי בדדמי חד שהרי נטבע במים אדירים ועוד שהרי הוכה מכת מות ואמרין ודאי מת ודילמא לא מת בכל הני איכא לעיוני שהם עיקר הדבר ואעפ"י שיש עדיין דקדוקי דברים יתבארו היטב דרך העברה. איברא דמחייב איניש לאהדורי אנפני דשריותא ואפי' בגופא דעובדא וז"ל הרמב"ם ז"ל בתשו' וכל אלה הדברים חוזרים אל מקום א' והעיקר א' והוא שאין מדקדקים בעדות אשה עגונא וכל המחמיר וחוקר ודורש בדברים אלו לא יפה עושה ואין רוח חכמים נוחה הימנו שעיקר תקנתם הקלו משום עיגונא דאיתתא עכ"ל. ועדיין אכתוב לקמן השאלה בעז"ה וז"ל הרא"ש ז"ל בתשובה על מעשה של אותו תלמיד שמו ר' אשר אחר שכתב אותם המעשים שבתלמוד כתב מאלו המעשים יש לידע שהרבה הקלו חכמים בעדות אשה משום עיגונא כמעשה הא' וכו' ולא הווקאו הב"ד לחקור מן הנכרי אם היה אותו יהודי שנתלוה עמו כי שמא אותו היהודי הלך לו ושוב נתלוה אחר עמו עכ"ל ועיקר טעמו של דבר שמתוך שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחילה דאשה דייקא ומנסבא וכ"כ ז"ל בתשובה שלמעלה וכן ראוי לכל מורה לחזור ע"כ צדדים להתיר עכ"ל. וז"ל מוהר"י קולון ז"ל סי' קכ"א ברוך אתה כי תלך בדרך טובים רז"ל אשר כמה וכמה חשו לעיגונא דאיתתא

וכמה קולות הקלו זה מפני זה וכן כל חכמי הדורות הבאים אחריהם זה אחר זה כמה חזרו בצדדים וצדי צדדים בשריותא דאיתתא כאשר בא בידם שאלה כזו וגם אתה צדדת צדדין ושעמים נכוחים וישר כחך אריה עכ"ל. הרי אתה רואה בעיניך דצריך לבקש צדדי ההיתר והמבקש אומדני כי הני רבוותא לעגן האי איתתא אין רוח חכמים נוחה הימנו וכיון דאיכא לפרושי עובדא להתיר אע"ג דאיכא לפרושי נמי לאסור הדרינן להתירה כשעת הסכנה דמשום האי טעמא לא חיישי דלמא צרה היא דתני ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנים אעפ"י שאין מכירים וכתב רש"י ז"ל שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר עכ"ל וכ"ש אם יש פנים להיתר יותר מפנים של איסור כאשר אני עתיד לבאר בנדון זה. ואפשר נמי דמהאי טעמא איפסקא הילכתא כמ"ד אין בודקים עד נשים בדו"ח אע"ג דאית בהו דיני נפשות ואע"ג דכתב ר"י דבגופא של עדות אין מקילין היינו כגון שראה צף על פני המים מת לא מקילין לומר שהכירו בטביעות עין אבל בנ"ד שהעדוהו הוא מכוון אלא דאיכא לספוקי היכי הוה עובדא תלינן להקל ולא אמר בדדמי ואע"ג דכולה שמעתא משמע דתלינן לחומרא כמ"ש בהגהות מימונית שאני הכא דאיכא שהדווא דאמר נהרג פלוני:

כנסת יחזקאל סימן נב

נחמתי מ"ש הרמב"ם המחזיר בעינוה דאיתתא אין רוח חכמים עולה היינו: ונאמר חשתי ורציתי בכל ספרי ש"ת כולם חזקים בחיטוש נרות להתיר עבוב' בכל מה דאפשר גלל כן אחתי לילך בהך טובים לחפש עד שדייד כהה מנעת * תכלי תגרעת * ולרצותי הגאונים תהא מודעת * מה שעלה תלודתי בקולר דעת *

שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - אבן העזר סימן כט

שאלה: בעסק עגונה מק"ק נעמרוב רבתא...
ואם נרצה לעיין בתשובות האחרונים מה שהכריעו הם בפלוגתא הנ"ל בספק אם הוא תוך ג' אזי נתת תורת כל אחד ואחד בידו כי נוכל למצוא כמו שנרצה כי בהרבה מקומות מבואר להקל בספק אם הוא תוך ג' ובהרבה מקומות מבואר להחמיר ומעולם אין דרכי להעמיד יסוד על תשובות האחרונים כי אדגרמי גרמי תחות פתורייהו דהנך בתראי ניכול בשרא שמינא מפתורא דדהבא דקמאי. ומראש צורים אראה לפלוגתא זו מי הם אבות העולם שיצא מהם הבערה זו לחלק מחלוקת זו. וראיתי שני בני אדם גדולים ר"ת והרשב"א ז"ל ר"ת מיקל והרשב"א מחמיר ומי הוא זה שיכניס ראשו בין שיני אריות. אך הואיל והרשב"א בעצמו לא החליט הדבר להחמיר רק הוא מסופק בזה והניח הדבר בצריך תלמוד עיין ברשב"א בשיטותיו סוף יבמות לכן אם נמצא איזה סמך בגמרא לדעת המקילים לא נמרה פי אדוננו הרשב"א בזה אחרי שהוא בעצמו לא כתב בהחלט ומכ"ש אם לפענ"ד נוכל לחתור היבשה ולהמציא איזה היתר שנוכל לתלות באילן גדול הרשב"א ז"ל שגם הוא יודה בזה פשיטא ופשיטא שבזה יצאנו חובת שתי הדעות ועדיף לך כח דהיתרא להתיר העלובה הזאת אחרי שעל זה אנו מצווים ועומדים להמציא כל צד היתר שאפשר כדי להקל בעגונה...

שו"ת בית יוסף דיני גוי מסיח לפי תומו סימן ג

החכם השלם אח וגביר י"א. אחר דרישת השלום ראיתי דברי כ"ת על ענין שלמה כרוב פלפולין והויותיך וחקירות עד מקום שהיד מגעת בכח האפשרי בכל חלקי הסותר עיני חכמת' לנוכה יביטו וניצוצי להבי פני פניני כל הצדדים לא נעלמו מעיני בינתך יישר כחך אריה ורוח ה' נוססה בך רוח דעת ויראת ה' על פניך יחלוף לנטות לאיסור ובהבל פיך פה קדוש כל עוף הפורח לנוד כנף להתיר עליך נשרף ונתלית באילן גדול מהר"ר דוד הכהן ז"ל ורבוותא בתראי דעימיה נוחי נפש ועל סמך ההיא דפ' יש בכור דבגופה של עדות לא אקילו רבנן.

ועתה אקדים ואומר דאם היינו חוששים ומספקים בכל עדות אשה בכל החששות והספקות האלה לא היה היתר לשום אשה עגונה אחת מיני אלף אלא כל שיראה מפשט דברי העדות להתיר שרינן לה ולא נמשכן נפשנו לבדות דברים מלבנו לחוש ולומר שמא כוונת זה היה כך וכך כדי להחמיר ולאסור כמו שעשה מהר"ר דוד הכהן ז"ל בהוא עובדא דמשה סוסי וכן הנך רבוות' שהבי' כ"ת מאן יהיב לן מעפרייהו ומלינן עיינין שהרי מצאנו ראינו להרא"ש אשר כל ספרד ואשכנז סומכים על הוראותיו שכתב בתשובה בההיא דמכלוף בן מלול וכן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדים להתיר וסוגיין דעלמ' מה שראינו לרבותינו ולשאך בעלי הוראה הכי הוא שכל שפשט דברי העדות להתיר סומכי עליהם להתיר וכיוצא בזה הם דברי הר"מ רבי"ה בתשוב' זו ש"ת בדין טינינא דאסתא רח"ל. וגם דע כי בכל

דיני היתר ש"ת החמורים מלד נודל איסורם לא תמלא דין אשר טוב"ק החסידה והרחמניה. הטחה אלפי חסד להקל זו בכל אופני הקולות כדין טינינא דאסתא. וכל ספרי הפוס' מלאים מזה ובכל כחם יפו ללד ההיתר אם רק יהיה נעזר מלד הדין. עד נדר שמנעו מאתנו החקירה והדרישה בעדות אשה עגונה. כמ"ש מר"ן סעיף כ"א יעו"ש. ואמרו שהחוקק ודורש אין רוח חכמים נוחה הימנו. (הרמב"ם בשא"י והזכירה מהרשד"ם אה"ע סי' נ"ד ושאר דוכתי. וכן הזכירה מר"ן בשא"י לדיני גוי מסל"ת סי' ה' ושאר דוכתי) בדין אלהינו שמתן לנו חכמה קדושה וטהורה ונעימה כזאת.

ומצור דבש הבן העזר סימן ד

2) Being lenient with respect to other Halachos for the sake of an Aguna

שו"ת שבות יעקב חלק א סימן יד

בדבר שהלכו שני יהודים בע"ש ויהי כאשר הלכו יחד ובאו עליהם שודדים והרגו א' מהם וזרקוהו לתוך המים ואחד מהם נמלט נגוע ומוכה מכל צד ובדרך נחלש מאוד והביאו אותו לתוך העיר ביום השבת קודש ונסתכן מאוד עד שקרוב למות אי מותר לב"ד להזדקק אצלו ביום השבת לשמוע ממיית השני שנהרג ונזרק לתוך המים כדי שלא לישב אשתו עגונה או צריכין להמתין עד מוצאי שבת:

תשובה גרסי' בביצה דף ל"ו ע"ב ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכו' ומקשה הש"ס ולא דנין והא מצוה קעביד לא צריכא דאיכא דעדיף מיני' ולא מקדשין והא מצוה קעביד לא צריכא דאית לי' אשה ובני' והנה בודאי לפי פי' ר"ת והרמב"ם בפ"י המשניות שם והגה"ת אשרי מא"ז פ"ד דסנהדרין דכל היכא דמצוה קעביד מותר לדון ולקדש ולא דנין היכא דאיכא דעדיף מיני' אבל היכא דליכא דעדיף מיני' מותר לדון ומבואר בר"פ ראוהו ב"ד דקבלת עדות כתחל' דין הוא וא"כ לדעתיה ודאי דמותר לקבל עדות כזו ובפרט בעדות עגונה דדעת הרבה פוסקים דאין צריך ב"ד לקבלת עדו' לענין עגונה ועיין בש"ע /אבן העזר/ סי' י"ז וחלקת מחוקק שם בתשוב' ס"ח ע"ש וע"ש בבי' שמואל אך דעת רש"י ושאר גדולי פוסקים דאע"ג דליכא דעדיף מיניה והוא במקום מצוה אפ"ה אין דנין ואין מקדשין בשבת וא"כ ה"ה לענין קבלת עדות אכן הרב בהג"ה ש"ע בא"ח סי' של"ט סעי' ד' בהג"ה ובתשובת רמ"א סי' קכ"ה דסומכין על דעת ר"ת בשעת הדחק ומותר לקדש בשבת וכיון דהני תרתי גבי הדדי תניין בהאי מתניתין מהדדי ילפי מכ"ש שאין לך שעת הדחק גדול מזה כי הרבה חששו חכמים לתקנת עגונות ודאי דמותר לקבל העדו' בשבת ואין להמתין עד מוצאי שבת כיון שהו' מסוכן למות ומה"ט מבואר בש"ס דיבמו' דף קכ"ב ע"א מעשה באח' שעמד על ראש ההר ואמר איש פלוני בן פלוני מת הלכו ולא מצאו שם אדם והשיאו את אשתו וכו' ומקשה הש"ס ודלמא צרה הוא תנא דבי ר' ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין ופרש"י והכא נמי כשעת הסכנה דמיא שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ותשב עגונה ע"כ וא"כ גם בנדון דידן אי נמתין עד מוצאי שבת אולי ימות ולא תמצ' אחר ותשב עגונה ובש"ס ר"ה פ"א דף כ"א מבואר שמחללין את השבת על העדים בקידוש חדש משום תקנת המועד' אף כאן משום תקנת עגונה יש להתיר אף דיש לחלק דהתם יליף מקרא כדאיתא שם מ"מ התם באיסור חלול דאוריית' קאמר להכי אצטריך קרא משא"כ הא דאין דנין הוא רק גזירה וחששא דרבנן שמא יכתוב על כן במקום דחק גדול כזה ומצוה ודאי דהתירו כמו שכתבנו ומ"מ נראה לכאורה שלא ישבו במקום קבוע למושב הדיינים לקבל עדות כזו וכדאיתא בסנהדרין פ' הנחנקין דף פ"ח ע"ב באין ללשכת הגזית ובשבתות וי"ט יושבין בחיל ופרש"י הטעם לחד לשנא שלא יהא נראין כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנין וזה עיקר ע"כ ומסוגיא זו כתב המ"א בא"ח סי' של"ט ס"ג וז"ל ונ"ל דמה"ט אסור לקבוע מקום לחליצה בשבת ועיין בא"ע בפ"י סדר חליצה סעי' ז' שנדחק בדבר עכ"ל ול"נ דאי משום הא לא אריא דהתם קאי על סנהדרין שדנין נפשות שאסור משום עיני דין וכדאיתא בסנהדרין דף ל"ה ע"א על כן גזרינן שלא יהא נרא' כדנין בשבת משא"כ לדין שדנין רק דיני ממונות ואין חשש רק גזירה בעלמא שמא יכתוב לא גזרינן כולי האי שלא ישבו במקום הקבוע למושב ב"ד ואין לפקפק בגזירה חדשה זו והאומר מתיר ואם יאמר האומר למה נצרך לקבל העדות בב"ד הלא משיאן ע"פ עד מפי עד וא"כ יוכל לשמוע אחד ממנו עדות בשבת זה אינו דיותר טוב לכתחלה לשמוע הב"ד עצמו ממנו כי בקל יוכלו לבא לידי ביטול עדותו אם שמע ממנו ע"י עד משא"כ כשמוע הב"ד עצמו ידקדקו בדבר כדי שיהא בעדותו כדאי להתירה וגדולה מזו כתב הרא"ש ריש פ"ק דכתובות והובא בטא"ח סי' ס"ד וז"ל ומה שנהגו האידנא לכנוס בששי היינו משום דאף בכל שבוע אין לנו בתי דינים קבועים ומי שיש לו עסק מכניף שלשה ומסדר טענותיו בפניהם וזה יכול לעשות אפ"י בשבת עכ"ל וכן משמעות הר"ן ואף שהש"ג פ' זה בורר חולק כבר השיג עליו הכ"ג בח"מ סי' ה' בהגהותיו לטור אות א' ובנדון כזה לית מאן דחולק לכן נ"ל פשוט דהיתר פשוט הוא לקבל עדותו ואל יתעצלו בדב' כמו שאין להתעצל בפקוח נפש ומהני טעמי שכתבתי הוריתי ג"כ באחד שהיה רוצה לברוח ולעגן את אשתו לחבשו ביו' השבת אף שלא נעל' ממני מ"ש הבי' בא"ח ס"ס רס"ג וז"ל שאלה לרב שרירא גאון מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר אלא בשבת ומתיראין שלא יברח למוצאי שבת יכניסו לבית הסוהר או ילקוהו בשב' והשיב אין מלקין ואין מכניסין לבית הסוהר בי"ט וכ"ש בשבת דהני מילי דינא אינן ואין דנין בי"ט ושבת ואם ברח אין עלינו כלום עכ"ל והובא ג"כ בש"ע סי' של"ט סעי' ד' לפסק הלכה מ"מ כיון שכבר כתבתי דמשום עגונא מותר לדון בשבת היכי דהוי כשעת הסכנה וזו ג"כ כשעת הסכנה דמיא מלבד שעיקר תשובה זו דרב שרירא לא בריר' כל כך דאף שאין עונשין שום עונש בשב' וי"ט מדאוריית' וכמ"ש הרמ"ב פכ"ד מה' שבת ע"ש ובתשו' אמונת שמואל סי"ד מ"מ הא מצינו להדי' בקרא פ' שלח לך ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים ויניחו אותו במשמר ודרשינן בגמרא דסנהדרין דף מ"א המוצאים אותו מקושש שהתרו בו ועדיין הוא מקושש משמע פשטא דקרא שהניחו אותו מיד במשמר אף ביום השבת כיון שעכ"פ אין עונשין אותו רק לחבשו ולענשו אחר השבת ומה שכתב דהוי דינא ואין דנין בי"ט ושבת הא עיקר דינא דאסור בשבת וי"ט הוא רק גזירת חכמים שמא יכתוב פסק דין וזה אפשר לא שייך בחבישה בעלמא עד שיצא דינו אחר שבת וכן ראיתי שהאריך מחותני המפורסם מהר"ר דוד אפנהיים בתשובה בספרו נשאל דוד יע"ש אך מי ימלא לבו לחלוק על דברי הגאון בלי ראייה ברורה ואין משיבין את הארי וכו' אך במקום צורך כי האי ודאי אף הגאון מוד' כנ"ל ה"ק יעקב:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קכב עמוד א

מעשה באחד שעמד על ראש ההר ואמר איש פלוני בן פלוני ממקום פלוני מת הלכו ולא מצאו שם אדם והשיאו את אשתו...
גמ'... ודלמא צרה הואי תנא דבי רבי ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנין אף על פי שאין מכירין.

רמ"א אורח חיים הלכות שבת סימן שלט

ולא מקדשין. הגה: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים (ר"ת). ואפשר דה"ה ה הכניסה לחופה שרי (סמ"ג) ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, גם כי גדול כבוד הבריות; כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז; ומ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך. (ועיין בטור אבן העזר סימן מ"ג).

שו"ת הרמ"א סימן קכה

ואשמע אחרי קול רעש גדול אשר העבירו קול במחנה לומר הביטו אחרי משה, במעשה הנעשה ע"י מקרוב שסדרתי קידושין תחת החופה כדרך הארץ, שהכל יודעין סדר הכלה למה נכסה לחופה. והיה באישון לילה בליל שבת כשעה ומחצה בלילה. והמעשה והסבה אשר הכריחוני לזה הוא מבואר נגלה לכל באי שער עירנו, וזה המעשה אשר נעשה. איש היה בארץ ותם הכסף ממנו ושדך בתו גדולה לבן זוגה הראוי לה. והיה בימי שידוכיה, אשר ארך הזמן עד כניסתה לחופה הלך האב לעולמו והניח חיים לכל ישראל, ונשארה הבת שכולה וגלמודה אין לה אב ואם כי אם קרובים נעשו לה רחוקים והעלימו עיניהם ממנה, זולתי גואל אחד אחי אמה אשר הכניסה לביתו כי אין לה גואל קרוב ממנו. והיה כאשר באה בימים זמן נישואיה אשר היה ראוי לטבוח טבח והכין צרכי החופה, לא ראתה שום תמונת הנדוניא ושאר צרכים, זולתי קול אחד הבא לה שתטבול ותכין עצמה לחתונה כי יהיה לה הנדוניא. והבתולה הנ"ל עשתה כאשר צוו עליה נשים השכינות ושמעה לקולם, גם כיסו אותה ביום ו' בהינומא כדרך הבתולות. וכאשר נטו צללי ערב וכמעט קדש היום, שהיו לקרוביה ליתן הנדוניא קמצו ידיהם וחסרו ממתנת ידם הראוי להם, והיה נחסר מן הנדוניא כמעט שלישי הנדוניא. גם החתן נסוג אחור ולא רצה בשום אופן לכנסה ולא שת לבו לכל הדברים אשר דברו אליו מנהיגי העיר, שלא לבייש בת ישראל מכה כסף נמאס. ולא אבה שמוע רק כפתן חרש אטם אזנו ולא שמע לקול מלחשים, ולא קול גערת חכם תנידנו. וע"י זה נמשך הזמן מכה קטטות ומריבות, כדרך שאמרו לית כתובה דלית בה תיגרא והצליח מעשה שטן עד שהגיע הזמן הנ"ל שהשוו עצמן ונתרצה החתן ליכנס לחופה, ושלא לבייש בת ישראל הגונה קמתי וסדרתי הקידושין בזמן הנ"ל. והנה באשר מלינים עלי באתי להסיר תלונתן מאתי להביא ראייה וטעמי ונימוקי עמי ועל מה סמכתי בזה לומר כזה ראה וקדש...

ומה לי להאריך פוק חזי מה עמא דבר +ברכות דף מה, עמוד א+ בכל מקום, ובפרט בעירנו אשר יש בה קיבוץ עם ת"ל ולפעמים עושים ה' או ו' חופות ביום אחד ונמשכים עד הלילה ואין פוצה פה ומצפצף. ומה לי בתחילת הלילה או שעה או ב' בלילה, דאין לחלק בין קבלו שבת בענין ברכו או לא דאין תלוי בקבלתם להקל, דשבת מעצמו קבעה משחשיכה כדאיתא פרק ערבי פסחים לענין קדוש ומעשר +פסחים קה, א.+ אלא האמת שצורך השעה מביא להקל בדברים אלו שאינן אלא איסור דרבנן, ובמקום הדחק לא גזרו. ובהא נחיתנא ובהא סליקנא +פסחים פז, ב+, דודאי יש להחמיר להיות זריזין קודם השבת שלא יבוא לידי כך. אבל אם כבר נעשה מה שאפשר לעשות ונטרפה השעה עד שחשיכה, ויש לחוש לפירוד הזיוג או לביוש הבתולה וכיוצא בזה הסומך להקל לא הפסיד, ויתענג לשלום בעונג שבת אח"כ. ויכולה המצוה לכפר עליו אם כוונתו לש"ש, ושלום. נאום משה בן לא"א מורי ה"ר ישראל זצלה"ה, נקרא משה איסרלש מקראקא.

ב"ח אורח חיים סימן שלט

ולא דנין ולא מקדשין. הבית יוסף האריך בזה והביא בשם רבינו תם דכבר נעשה מעשה לעשות קידושין וחופה בשבת למי שאין לו אשה ובנים אבל אחר כך חזר בו בתשובה שאין לקדש כלל בשבת והוא הדין אם קידש קודם שבת דאסור לעשות חופה דה"ל קונה קנין בשבת ועכשיו כשנמשכה החופה עד הלילה סומכין על הוראת רבינו תם קודם חזרה ועושין הקידושין והחופה בלילה ממש דגדול כבוד הבריות שדוחה לאו דלא תסור (דברים יז יא) שבתורה כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות יט ב) ועוד משום הפסד ממון שיפסיד מה שהכין וכן דוחין אבלות במי שמת לו אביו וכו' כדאיתא ריש כתובות (ג ב):